

СИСТЕМ НАУКА ОДБРАНЕ И ЊИХОВО МЕСТО У СИСТЕМУ НАУКА У ДРУШТВУ

*Јан Марчек**

Универзитет одбране у Београду, Војна академија

*Митар Ковач***

Генералштаб Војске Србије, Управа за развој (Ј-5)

Ради научног утемељења система војних наука (наука одбране) неопходно је, поред осталог, истражити њихово место и однос са другим научним областима у друштву. Међутим, у протеклих четрдесет година војна наука/војне науке нису нашле своје место у класификационом низу наука у друштву, што је имало веома негативне практичне импликације на повезивање војнонаучне делатности са научном делатношћу у друштву, па и на учешће у заједничким пројектима са научноистраживачким организацијама у друштву и размену научноистраживачког кадра.

Након остварених реформских корака у сектору високог образовања Републике Србије у складу са Болоњским процесом и реформе научноистраживачке делатности, створене су претпоставке за акредитацију високог војног образовања, војношколских установа и војнонаучних организација према јединственим републичким законима, што је омогућило њихову потпуну хармонизацију са образовним и научним системом Републике Србије.

Основну препреку у том процесу чинио је изостанак војних наука из класификације наука у друштву, по којима се једино могла обављати акредитација. Ради несметаног завршетка тог веома значајног реформског процеса, израда акредитационих докумената захтевала је ослонац на сродне научне области у друштву. Међутим, до наредног циклуса акредитације очекује се да се процес уврштавања наука одбране у систем наука у друштву оконча, како би се процес акредитације и високом војном образовању и војнонаучном раду ослањао на „матичне“ војне области. Сходно томе, неопходно је да се у интердисциплинарне научне области у друштву, односно ИМТ студије, попут наука безбедности, укључе и науке одбране.

Када је реч о наукама одбране, ова синтагма је у протеклих четрдесет година најчешће називана војном науком или системом војних наука, па затим ратном вештином или полемистиком. При томе, њихове основне дисциплине су чинили: стратегија, оператика и тактика. С друге стране, приликом дефинисања објекта истраживања прво је њиме означаван рат, затим оружана борба, или и једно и друго. На другом симпозијуму,

* Пуковник проф. др Јан Марчек је проректор за квалитет и развој.

** Генерал-мајор проф. др Митар Ковач је начелник Управе за развој (Ј-5).

као подручје или објекат истраживања војних наука дефинисана је војна делатност. У новије време тај објекат се знатно проширио на одбрамбену делатност или функцију одбране државе. Сходно томе, научна сазнања из ове области, као норме практичне делатности наука одбране, користе се за дефинисање стратегијских докумената у систему одбране. Имајући то у виду, како због научних, тако и прагматичних разлога, требало би увести нови назив за ову значајну врсту научне делатности – науке одбране.

Науке одбране чине систем наука који спада у групу интердисциплинарних научних области или ИМТ (интердисциплинарних, мултидисциплинарних и трансценденталних) студија. Оне обухватају следеће науке: војну стратегију, оперативу, тактику, логистику у одбрани и методологију наука одбране. Овом скупу наука одбране прикључена је наука „војни менаџмент“ која је раније називана „теоријом руковођења (командовања)“.

Кључне речи: *науке одбране, војна стратегија, оператива, тактика, војни менаџмент, логистика у одбрани, методологија наука одбране.*

Увод

Од краја седамдесетих година у војнонаучним круговима у нашој земљи често је расправљано о системности војних наука, као и о њиховом месту у наукама у друштву. При томе, постојала су различита мишљења о томе да ли је војна наука системна наука или систем наука, који је њен објект и предмет истраживања, који су критеријуми њене класификације и којој/којим научним областима у друштву оне припадају. Приликом тих разматрања веома често су постављана питања у вези са научном утемељеношћу војне науке (ратне вештине, полемистике), њеном системношћу и местом у систему војних наука, као и односом према другим наукама и научним областима у друштву.

Први пут су ова питања детаљније разматрана на симпозијуму о војној науци 1970. године.¹ Други симпозијум о војној науци одржан је 25. и 26. јуна 1997. године под називом „СИМВОН-1997“;² а трећи симпозијум одржан је 27. и 28. јуна 2001. године под називом „СИМВОН-2001“.³ После одржавања ових научних скупова поједини аутори су фрагментарно разматрали овај проблем, при чему је највише ауторских прилога било посвећено критеријумима класификације војне науке/система војних наука, односу научног и стручног у војној науци, као и о њеној системности. Разлике које су испољене на симпозијумима у вези са овим питањима присутне су још увек међу научним радницима. Одговоре на претходно наведена питања треба тражити, пре свега, дефинисањем наука одбране и одређењем њиховог односа према осталим војнонаучним дисциплинама и наукама и научним дисциплинама у друштву.

¹ Војна наука, Војноиздавачки завод, Београд, 1971.

² Војна наука и војна доктрина, Зборник радова са Симпозијума о војној науци одржаног 25. и 26. јуна 1997. године, Сектор за школство, обуку, научну и издавачку делатност, Генералштаб Војске Југославије, Институт за војностратејска истраживања, Београд, 1998.

³ Научна израђеност и чиниоци војне стратегије, Зборник радова са Симпозијума о војној науци, одржаног 27. и 28. јуна 2001. године, Институт ратне вештине, Београд, 2001, стр. 9.

Након убрзаних реформи у сектору високог образовања у складу са Болоњским процесом, као и у области научноистраживачког рада у Републици Србији, створене су претпоставке за акредитацију високог војног образовања, војношколских установа и војнонаучних организација према јединственим републичким законима ради потпуне хармонизације војношколских система и војнонаучних установа у образовни и научни систем Републике Србије. Основну препреку у том процесу чинио је изостанак војних наука из класификације наука у друштву по којима се једино могла обављати акредитација. Ради несметаног завршетка тог веома значајног реформског процеса, израда акредитационих докумената захтевала је ослонац на сродне научне области у друштву.⁴

Имајући у виду природу садржаја програма оспособљавања за обављање командних дужности у Војсци, било је сасвим логично да се овај програм сврста у друштвено-хуманистичко поље. Из тог акредитационог корака проистекла је обавеза његовог сврставања у једно од научних области из одређеног поља. Анализом свих тих области установљено је да се садржај програма оспособљавања официра родова највећим делом односи на научну област „менаџмент и бизнис“, па је одговарајући студијски програм именован као „менаџмент у одбрани“.⁵

Садржај акредитованог програма „Менаџмент у одбрани“ има, несумњиво, карактер интердисциплинарних студија, па би најбоље решење било да се он нађе у образовно-научном пољу интердисциплинарних, мултидисциплинарних, трансдисциплинарних (ИМТ) и двопредметних студија које је под тим називом предвиђено *Правилником о листи, стручних, академских и научних назива*. То није учињено првенствено због тога што у време када је обављана акредитација студијских програма нису били прописани стандарди за ИМТ студије. Међутим, и да су били прописани, не би изостао проблем избора адекватне научне области у коју треба сврстати тај програм. Наиме, међу постојећим интердисциплинарним научним областима, једина која је блиска садржајима програма Војне академије јесте област наука безбедности. Чињеница је, пак, да образовни садржаји студијског програма „Менаџмент у одбрани“ не покривају у тој мери ту научну област, па не би било оправдано да се овај програм сврста у ту научну област. Чини се да би најприхватљивије решење било да у оквиру ИМТ поља постоји научна област под називом „наука одбране“ у коју се, иначе, највећим делом „уклапају“ садржаји акредитованог програма.⁶

⁴ Један од незаобилазних корака у процесу акредитације био је да се студијски програм сврста у неко од пет поља дефинисаних *Правилником о листи, стручних, академских и научних назива*. То су: друштвено-хуманистичко, техничко-технолошко, природно-математичко, медицинско и уметничко поље („Службени гласник Републике Србије“, бр. 30/2007, 112/2008, 72/2009 и 81/2010).

⁵ Марчек, Ј., Килибарда, З., „Образовне потребе официра Војске Србије за менаџмент у систему одбране“, Научно-стручни скуп са међународним учешћем „Потребна знања официра Војске Србије 2010–2020“ Војна академија, Институт за стратегијска истраживања, Београд, 2011.

⁶ И остали акредитовани студијски програми Војне академије сврстани су у сродне научне области које су предвиђене *Правилником*. Тако, на пример, војномашинско инжењерство је сврстано у област машинско инжењерство; војноелектронско инжењерство – у електротехничко и рачунарско инжењерство, војнохемијско инжењерство – у област технологија и војно ваздухопловство – у област саобраћајног инжењерства.

Појам и класификација војних наука

Војна наука/војне науке су у протеклом периоду различито одређиване као системна наука (М. Вучинић, М. Пекорари, Н. Пејновић) или као систем наука (С. Илић, Ж. Фукс, Р. Шуљагић, Д. Вишњић и сарадници). Такође, постоји више критеријума помоћу којих је извршена класификација војних наука. При томе, најчешће примењивани критеријум класификације био је предмет истраживања који су користили С. Илић, А. Стојковић, М. Станишић, М. Вучинић, М. Пекорари и др.⁷ У докторској дисертацији Р. Шуљагић је користио вишезначни критеријум класификације – најпре је прелиминарно утврдио иницијативно исходиште система војних наука (његов центрум), а затим његово место и везе са осталим наукама и системима наука.⁸ Ради класификације војних наука, Д. Вишњић и сарадници су користили критеријум припадности матичних наука одређеној научној области у друштву,⁹ а Ј. Марчек и М. Ковач – критеријум припадности војних наука и научних дисциплина научним областима у друштву.¹⁰

Према М. Сакану, основни критеријуми по којима би се могле класификовати војне науке су: општост, природа објекта наука, повезаност наука и научних дисциплина, рационалност, значај науке, стање реалне праксе, прагматичност, сличност и разлике, припадност матичним наукама и изграђеност конституенаса науке. Међутим, ниједан од наведених критеријума појединачно није довољан за ваљану класификацију војних наука, па ради тога аутор предлаже вишекритеријумски приступ који ће обезбедити прагматичну, рационалну и ефикасну организацију војних наука.¹¹

На првом симпозијуму о војној науци, одржаном 1970. године, уз одређене полемичке тонове и одобравање, углавном је прихваћено одређење и класификација војних наука коју је у главном реферату изложио Стево Илић. Он је изнео становиште да се „све науке, научне дисциплине, научне теорије које изучавају специфичне проблеме припремања и вођења ОНОР-а могу обухватити у један јединствени систем наука“.¹² По његовом мишљењу, појам војна наука има код нас двоструко значење – ужи и шири смисао. Под војном науком у ужем смислу речи („опште војне науке“) подразумевају се тзв. чисте војне науке: стратегија, оператика, тактика, а под војном науком у ширем смислу, осим опште војне науке, схватају се све научне дисциплине које изучава ОНОР, без обзира на то којој матичној науци припадају.¹³

⁷ Војна наука, Војноиздавачки завод, Београд, 1971, стр. 189, 193, 212, 214, 232, 233, 236 и 260.

⁸ Шуљагић, Р., Теорија ратне вештине – научна изграђеност теорије југословенске ратне вештине (докторска дисертација), Универзитет одбране, Београд, 1993, стр. 227–236.

⁹ Вишњић, Д., Марчек, Ј., Ковач, М., Појам система војних наука, Зборник радова са симпозијума о војној науци „Војна наука и војна доктрина“, Сектор за школство, обуку, научну и издавачку делатност, Институт за војностратигијска истраживања, Београд, 1998, стр. 77.

¹⁰ Марчек, Ј., Ковач, М., Научна утемељеност система војних наука, *Војно дело*, бр. 1, 1997, стр. 136.

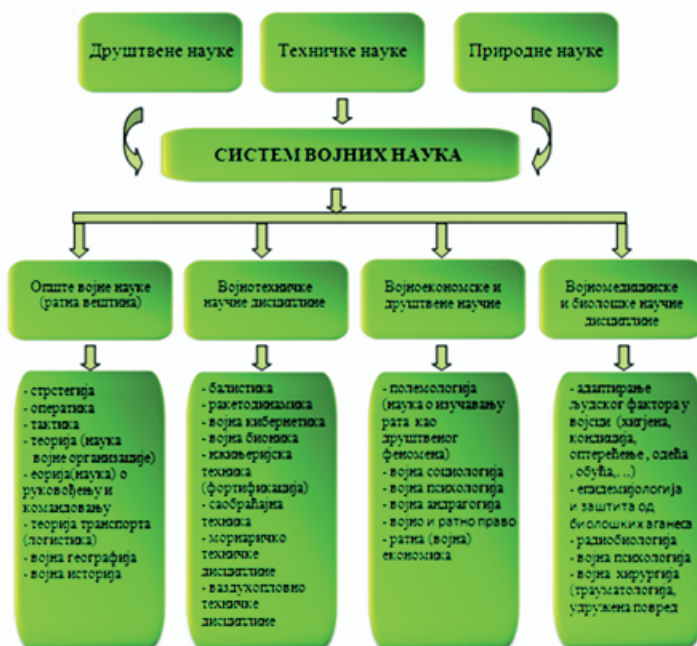
¹¹ Сакан, М., Критеријуми класификације војних наука, Зборник радова са Симпозијума о војној науци „СИМВОН-1997“, оп. цит., стр. 87.

¹² Илић, С., Класификација наше војне науке, у: Војна наука, Војноиздавачки завод, Београд, 1971, стр. 189.

¹³ Исто, стр. 190.

Полазећи од критеријума поделе наука у различите системе, који имају само заједнички предмет истраживања, а у свему осталом се разликују и припадају различитим матичним наукама, аутор је извршио следећу класификацију система војних наука: општевојне науке („ратна вештина“), војнотехничке научне дисциплине, војнокономске и друштвене научне дисциплине и војномедицинске и биолошке научне дисциплине (шема 1).¹⁴

Основу овог класификационог низа чине опште војне науке („ратна вештина“) у које спадају: стратегија, оператика, тактика, теорија (наука) војне организације, теорија (наука) о руковођењу и командовању, теорија транспорта и снабдевања (логистика), војна историја и војна географија.¹⁵ Оне истражују законе, међусобне везе и условљеност појава у оружаног борби и на тој основи уопштавају теорију. Опште војне науке, С. Илић назива „чистим војним наукама“ зато што „изучавају веома важну област друштвених појава – оружану борбу и рат са становишта њихове припреме и вођења – које не изучавају нити могу да изучавају остале науке“.¹⁶

Шема 1 – Класификација војних наука (Илић, С., 1971)¹⁷

¹⁴ Исто, стр. 193.

¹⁵ Исто, стр. 193.

¹⁶ Исто, стр. 95.

¹⁷ Ова шема је преузета из Зборника радова под називом „Војне науке“ из 1971. године.

Међу тзв. општим војним наукама по свом значају се истиче стратегија. Она се, по мишљењу С. Илића, појављује као „усмеравајућа наука“ у систему војних наука, па се може окарактерисати као „општа наука“. Дакле, стратегија као најопштија војна наука непосредно утиче на остале науке и научне дисциплине, али је у исто време и сама подложна њиховом повратном дејству.

Према Б. Шешифу војна наука „мора бити системна, јер у њу улази више наука, било као самосталне, основне и помоћне науке, било као војним циљевима прилагођене, специјализоване војне науке (нпр. војна техника, војна психологија и др.).“ Он под системношћу једне науке подразумева да одређена наука чини „систем посебних наука о неком комплексном предмету чији су разни аспекти или врсте појава, предмет истраживања разних наука“.¹⁸

Свој прилог расправи о класификацији војних наука на овом скупу су дали и А. Стојковић („Прилог схематизацији класификацији наше војне науке“), Н. Пејновић („Однос војне науке и других наука“), М. Вучинић („О систему војне науке“), М. Пекоари („Класификација војне науке“) и Ж. Фукс („О систему војних наука“).¹⁹

Према А. Стојковићу војна наука спада у примењене науке.²⁰ Он је извршио њену класификацију према предмету војне науке. С обзиром на то да је тај предмет рашчлањен на предмете појединих војнонаучних дисциплина и да су ти предмети међусобно повезани, тако су одређене и повезане војнонаучне дисциплине. Сходно томе, систем војних наука чине: војносоцијалне, војнотехничке, војномедицинске и војнобиолошке науке. Средишње место у том систему припада тзв. општим војним наукама у које спадају: стратегија, оператика, тактика, теорија војне организације, теорија руковођења и командовања и теорија транспорта и снабдевања (логистика).²¹

Када је реч о војнонаучним дисциплинама, Н. Пејновић сматра да назив „војни“ (педагогија, психологија, медицина, географија, социологија, итд.) може бити крајње и строго условног карактера, а не разлог за њихово појмовно одвајање и инкорпорирање у чврст систем војних наука. Тиме се, по његовом мишљењу, ничим не умањује њихов значај за оружану борбу и оружане снаге.²²

Оно што повезује науке које се баве војним (одбрамбеним) комплексом у систему војне науке, по мишљењу М. Вучинића, јесте предмет истраживања (рат, оружана борба, оружане снаге итд.). „Окосница, кохезиона снага (унутрашњи круг) тога система јесу – стратегија, оператика и тактика, а остале науке (војна социологија, војна историја, војна економија, итд.) на спољњем су кругу система“.²³

Расправљајући о систему војних наука формулисано у главном реферату, Ж. Фукс је истакао да се о „јединственом предмету може говорити само у склопу општих војних наука – стратегије, оператике и тактике: то би могао бити онај скуп 'материјалних и духовних појава оружане борбе' који би се проучавао 'у интересу спознаје специфичне природе рата'“. Сви остали елементи система, укључујући и војну

¹⁸ Шешиф, Б., О чему говори војна наука, у: Војна наука, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 82. и 84.

¹⁹ Војна наука, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 208–237.

²⁰ Стојковић, А., Прилог схематизацији класификације наше војне науке, у: Војна наука, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 211.

²¹ Исто, стр. 212–215.

²² Пејновић, Н., Однос војне науке и других наука, у: Војна наука, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 225.

²³ Вучинић, М., О систему војне науке, у: Војна наука, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 230 и 231.

историју и војну географију, „делови су ширих матичних наука, чији се предмети протежу и ван подручја објективних појава и процеса специфичних за рат, а што се тиче метода, често се дубоко разликују од општих војних наука“.²⁴

Када је у питању класификација војне науке, М. Пекорари је истакао становиште да „није неопходно издвајати теорију војне организације, теорију о руковођењу и командовању, теорију транспорта и снабдевања (логистику), па чак и војну географију и топографију и класификовати их у опште војне науке, када су оне само уже дисциплине науке којој припадају. Исто тако важи и за остале војнотехничке, војно-економске и војнодруштвене научне дисциплине“.²⁵

У докторској дисертацији под називом „Теорија ратне вештине – научна изграђеност теорије југословенске ратне вештине“, Р. Шуљагић је истакао да су војне науке системске науке, јер су структурално и функционално повезане у целину која је предметно детерминисана војном стварношћу у миру и рату.²⁶

Ради утврђивања система војних наука и научних дисциплина које изучавају проблеме и процесе ратне вештине, по његовом мишљењу, неопходно је да се прво утврде „основе система војних наука или систем наука које искључиво и целовито изучавају само проблеме и процесе припреме и вођења борбених дејстава и оружну борбу, а затим његово место и везе са осталим наукама и системима наука“. Приликом одређивања основе система војних наука, аутор је применио методу дијалектичке класификације и њених правила, односно принцип „*divisionis scientiae*“. Примењујући тај принцип, издвојене су науке које изучавају оружну борбу, као и проблеме и процесе припреме и вођења борбених дејстава и њихових пратећих активности.²⁷

Иако оружну борбу изучава више наука и научних дисциплина, по мишљењу Р. Шуљагића, *једино целовито је изучава полемистика са својим конститутивним наукама: стратегијом, оператиком и тактиком. То су једине науке које чине основу система војних наука*. Оне заузимају „централно место у систему војних наука и у том систему представљају групу ортодоксних наука или групу војних наука које се баве изучавањем искључиво само једне предметне области“.²⁸

Групу *инхерентних наука* или *војних наука инхерентних ратној вештини* чине војна организација, војна историја и војна географија. Њихова знања се користе за развој матичних научних дисциплина, а затим за развој ортодоксних наука и саме ратне вештине. У ову групу војних наука може се прикључити и војна наука о обезбеђењу борбених дејстава која има „тенденцију да интегративно изучава проблеме моралног (патриотског), обавештајног, безбедносног, инжињеријског, атомско-хемијско-биолошког, позадинског (логистичког), хидрометеоролошког, хидронавигацијског обезбеђења, итд.“²⁹

Насупрот инхерентним војним наукама, *кохерентне војне науке* егзистирају релативно самостално у оквиру својих матичних наука, са одређеним предметом истражи-

²⁴ Фукс, Ж., О систему војних наука, у: Војна наука, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 232.

²⁵ Пекорари, М., Класификација војне науке, у: Војна наука, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 235–236.

²⁶ Шуљагић, Р., Теорија ратне вештине – научна изграђеност теорије југословенске ратне вештине, Универзитет одбране, Београд, 1993, стр. 236.

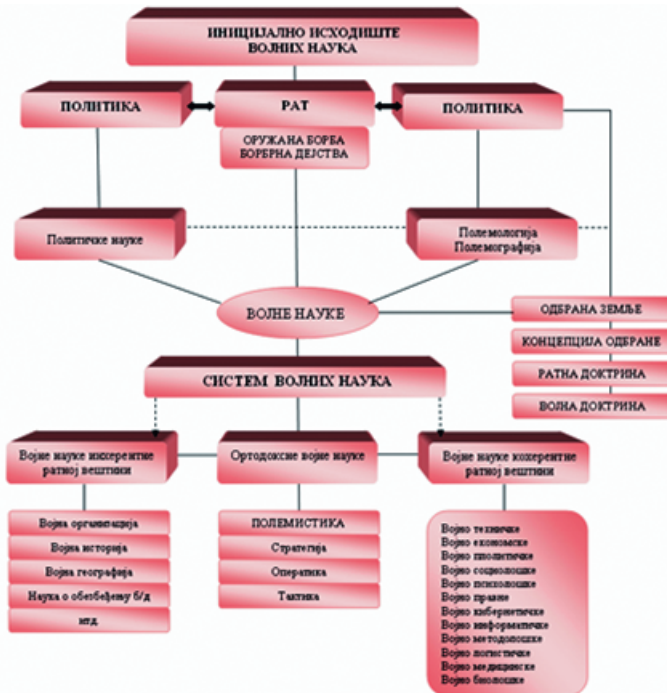
²⁷ Исто, стр. 229–230.

²⁸ Исто, стр. 231–232.

²⁹ Исто, стр. 232–234.

вања који је усмерен ка ортодоксним војним наукама и ратној вештини. То се првенствено односи на војнотехничке, војноекономске, војнополитичке, војносоциолошке, војнопедагошке, војнокибернетичке, војноинформатичке, војнометодолошке, војнолингвистичке, војномедицинске и војнобиолошке науке и њихове научне дисциплине.³⁰

Узевши у целини, постоји комплекс међусобно повезаних наука и научних дисциплина које се могу сврстати у три посебне, узајамно условљене и сазнајно повезане групе. У прву групу могу се сврстати тзв. *ортодоксне војне науке* које чине основу система војних наука. Другу групу чине науке које су везане за ортодоксне војне науке и ратну вештину, а то су тзв. *војне науке инхерентне ратној вештини*. У трећу групу могу се сврстати науке које су повезане са ортодоксним војним наукама и ратном вештином, а то су тзв. *војне науке кохерентне ратној вештини* (шема 2).³¹

Шема 2 – Класификација војних наука (Шуљагић, Р., 1993)

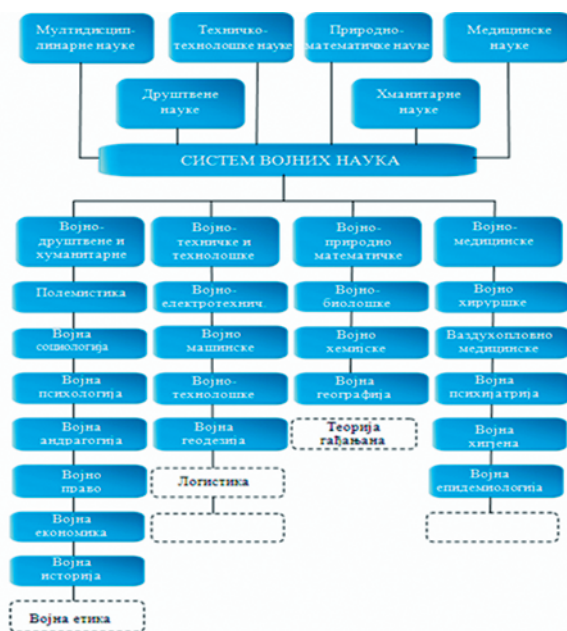
На другом симпозијуму о војној науци, који је одржан 1997. године („СИМВОН-1997“), у уводном излагању Д. Вишњића, Ј. Марчека и М. Ковача, систем војних наука је дефинисан као „организациони, инструментално-рационални, функционално-отворени и интердисциплинарни научни систем међусобно повезаних наука и научних дисциплина које имају само заједничко подручје истраживања (специфичне про-

³⁰ Исто, стр. 234.

³¹ Исто, стр. 235.

блеме војне делатности), а у свему другом више се ослањају на своје матичне науке него на остале војне науке и војнонаучне дисциплине³². Из ове дефиниције произилазе следеће основе карактеристике система војних наука: 1) организациони, јер је усмерен одређеном циљу; 2) инструментални, јер служи као инструмент у домену војне делатности; 3) рационалан, јер узима у обзир аксиолошке претпоставке; 4) функционалан и отворен, јер је условљен постојањем свесног управљачког подсистема и 5) интердисциплинарни, јер интегрише у себе низ војнонаучних дисциплина које се баве изучавањем специфичних проблема војне делатности.

Полазећи од становишта да „више наука могу проучавати појаве из истог подручја са разних страна и на разне начине“, аутори овог саопштења су истакли да „војне науке и војнонаучне дисциплине истражују специфичне проблеме с подручја стварности које називамо војном делатношћу“. По њиховом мишљењу, ти специфични проблеми чине, у суштини, предмете истраживања војних наука и војнонаучних дисциплина, а војна делатност скуп појава и процеса који се могу назвати њиховим подручјем истраживања. При томе, војне науке и војнонаучне дисциплине нити су настале нити су развијене из јединственог објекта науке, него представљају функционално повезане науке и научне дисциплине.³³

Шема 3 – Класификација војних наука (Вишњић, Д.; Марчек, Ј., Ковач, М., 1997)

³² Вишњић, Д., Марчек, Ј., Ковач, М., Појам система војних наука, у: Зборник радова са симпозијума о војној науци „Војна наука и војна доктрина“, Сектор за школство, обуку, научну и издавачку делатност, Институт за војностратезијска истраживања, Београд, 1998, стр. 70.

³³ Исто, стр. 69. и 70.

Након разматрања бројних критеријума, класификација система војних наука је извршена према јединственом критеријуму припадности матичних наука одређеним научним областима у друштву, па су војне науке и војнонаучне дисциплине сврстане у следеће четири војнонаучне области: војнодруштвене и хуманитарне, војнотехничке, војноприродно-математичке и војномедицинске (шема 3).³⁴

Према овој класификацији, полемистика и њене научне дисциплине (стратегија, оператика, тактика) има своју матичност у полемологији као науци о рату, јер изучава специфичну врсту друштвеног сукоба. Логистика је сврстана у област војнотехничких и технолошких наука, с обзиром на то да обухвата све аспекте материјалног обезбеђења јединица у миру и рату („интегрално обезбеђење“). Осим логистике, ова област обухвата и следеће војнонаучне дисциплине: војноелектротехничке, војномашинске и војнотехнолошке.³⁵

Међутим, уважавајући најновију класификацију научних области и наука у друштву,³⁶ савремене тенденције о настанку и развоју научних система (кроз процес интеграције теорија, дисциплина и наука), као и због неопходности мултидисциплинарног приступа у истраживању проблема војне делатности, систем војних наука и војнонаучних дисциплина може се класификовати према критеријуму њихове припадности научним областима у друштву.

Шема 4 – Класификација војних наука (Марчек, Ј., Ковач, М., 1997)

³⁴ Исто, стр. 77–79.

³⁵ Исто, стр. 78–79.

³⁶ Ова класификација је изведена према класификацији научних области и наука у друштву („Службени лист СРЈ“, бр. 61, 1993, стр. 1229–1230).

За разлику од претходне класификације, полемистика, као наука о оружаном борби и логистика, као наука која изучава све аспекте материјалног обезбеђења јединица у миру и рату (интегрално обезбеђење), сврстане су у област војних мултидисциплинарних наука, па је систем војних наука и војнонаучних дисциплина класификован у пет војнонаучних области, и то: 1) војномултидисциплинарне, 2) војнодруштвене и хуманитарне, 3) војнотехничке, 4) војноприродно-математичке и 5) војномедицинске (шема 4).³⁷

Према неким схватањима, полемистика (ратна вештина), осим традиционално прихваћеног становишта њене системности (стратегија, оператика и тактика), укључује и неке друге теорије, као што су: теорија војне организације; теорија војног руковођења (командовања), итд. Исто тако, постоји тенденција да се интегришу и друге научне теорије и дисциплине у научни систем полемистике, што упућује на закључак да се полемистика може сврстати у област војномултидисциплинарних наука. Када је реч о логистици, она је, такође, сврстана у мултидисциплинарну научну област. Тиме су, по мишљењу аутора, *створене претпоставке за укључивање научне делатности у Војсци, односно система војних наука у мултидисциплинарну научну област у друштву.*

Место и однос војних наука са наукама у друштву

Ради научног утемељења система војних наука неопходно је истражити његово место и однос са другим научним областима у друштву. Међутим, у протеклих четрдесет година војна наука/војне науке нису нашле своје место у класификационом низу наука у друштву, што је имало веома негативне практичне импликације на повезивање војнонаучне делатности са научном делатношћу у друштву, на учешће у заједничким пројектима са научноистраживачким организацијама у друштву и размену научноистраживачког кадра. Додатни проблем у одређивању његовог места у систему наука уопште јесте чињеница да тај систем чине делови наука и научних дисциплина из других научних система.

Функционални систем војних наука, у суштини, чини мултидисциплинарни приступ истраживању проблема војне сфере мишљења и деловања који се реализује кроз заступљеност наука и научних дисциплина из различитих научних области и наука. Према томе, систем војних наука може се сврстати у *мултидисциплинарну научну област*. Таквом одређењу места система војних наука може се приговорити са становишта традиционалног схватања војне науке као претежно друштвене науке. Међутим, функционални научни систем војних наука обухвата науке и научне дисциплине из скоро свих научних области у друштву, па је неоправдано фаворизовање појединих наука или научних области које су заступљене у систему војних наука. Систем војних наука је отворен научни систем, па ће процес интеграције и диференцијације наука и научних дисциплина, настанка и развоја нових, бити вероватно његово ново обележје.³⁸

³⁷ Марчек, Ј., Ковач, М., Научна утемељеност система војних наука, Војно дело, бр. 1, 1997, стр. 136.

³⁸ Марчек, Ј. и Ковач, М., оп. цит., стр. 137. и 138.

Појам, предмет и објект наука одбране

Када је реч о наукама одбране, ова синтагма је у протеклих четрдесет година најчешће називана војном науком или системом војних наука, па затим ратном вештином и полемистиком. При томе, њихове основне научне дисциплине чинили су: стратегија, оператика и тактика.

Науке одбране су научни систем који спада у групу интердисциплинарних научних области или ИМТ студија и обухвата следеће науке: војну стратегију, оператику, тактику, логистику у одбрани и методологију наука одбране. Овом корпусу наука одбране припада и „војни менаџмент“, с обзиром на то да је „теорија руковођења (командовања)“ у међувремену „промовисана“ у научну дисциплину под називом „војни менаџмент“. Овде је реч о наукама и научним дисциплинама које се изучавају и развијају само у војним високошколским установама и војним научноистраживачким организацијама. Све остале војнонаучне дисциплине су само делови матичних наука које са наукама одбране имају заједнички само објект истраживања: војну или одбрамбена делатност.

Приликом дефинисања система војних наука често су поистовећивани објект и предмет истраживања. У науци се под објектом подразумева „целокупна стварност, односно скуп појава, а ако је реч о друштвеној науци – скуп друштвених догађаја“.³⁹ При томе се сам објект може исказати, према Г. Осипову, као део неке целине, или као посебна целина састављена од сопствених делова.⁴⁰ Предмет се у односу на овако схваћен објект, испољава као она страна објекта која је подложна истраживању, односно, како је то истакао академик М. Марковић, „стварни предмет истраживања једне науке јесте одређен скуп проблема, а карактер тог скупа је одређен подручјем реалних објекта и процеса о којем треба да стекнемо објективна знања.“⁴¹ Дакле, свака наука треба да нам пружи знање о појавама с неког подручја стварности које називамо објектом, док њен предмет, по мишљењу М. Марковића, чини „комплекс нових, актуелних, међусобно сродних проблема који настају у процесу практичне интеракције човека и објективног света“.⁴²

Када је реч о објекту истраживања наука одбране (војних наука), прво је то био *рат*, па *оружана борба* или *оружане снаге*.⁴³ На другом симпозијуму је јасно дефинисано подручје или објект истраживања као *војна делатност*. У новије време тај објект истраживања се знатно проширио са војне на *одбрамбену делатност* или функцију одбране државе, па се из тих научних сазнања, кроз норме као форме практичне делатности науке дефинишу стратегијски документи, као што су: Стратегија националне безбедности (у домену одбрамбене функције), Стратегија одбра-

³⁹ Печујлић, М, Милић, В, Методологија друштвених наука, Службени лист СФРЈ Београд, 1991, стр. 178

⁴⁰ Исто, стр. 178

⁴¹ Марковић, М., Филозофски основи науке, САНУ; Београд, 1981, стр. 23.

⁴² Исто, стр. 24.

⁴³ Стево Илић је истицао да је предмет истраживања војне науке (у ширем смислу) – рат (Илић, С., оп. цит., стр. 190), М. Вучинић – рат, оружана борба, оружане снаге (Вучинић, М., оп. цит., стр. 230), а Ж. Фукс – скуп материјалних и духовних појава оружане борбе (Фукс, Ж., О систему војних наука, Војна наука, Војноиздавачки завод, Београд, 1971, стр. 232).

не, Стратегијски преглед одбране и други документи из ове области. Имајући то у виду, како због научних, тако и прагматичних разлога, требало би увести назив за ову специфичну врсту научне делатности – науке одбране.

Однос наука одбране према наукама и научним дисциплинама у друштву

Када је у питању однос наука одбране према наукама у друштву треба истаћи да постојећа класификација научних области у друштву не уважава постојање овог система, као и појединих наука и научних дисциплина које га чине. Међутим, неке од војнонаучних дисциплина су, ипак, захваљујући својим резултатима истраживања, нашле своје место као научне дисциплине у оквиру матичних научних система (војна психологија, војна андрагогија, војна историја и др.).

Десимир Пајевић и сарадници сматрају да је војна психологија грана примењене психологије, заједно са индустријском, школском или педагошком и клиничком психологијом.⁴⁴ Концепција војне андрагогије као научне дисциплине у оквиру научног система андрагогије заступљена је код већине истакнутих андрагога код нас (Б. Самолочев, Д. Савићевић. И. Мрмак, З. Колар и др.). По мишљењу Д. Савићевића, војна андрагогија је у последњих неколико деценија учврстила своје место у научном систему андрагогије. Међутим, резултати војноандрагошких истраживања, нажалост, нису довољно познати ван армијске средине.⁴⁵ То је, поред осталог, утицало на то да већи број војнонаучних дисциплина, које имају веома запажене резултате истраживања, нису нашле своје место у оквиру матичних научних система.⁴⁶

Приликом дефинисања односа наука одбране са осталим војнонаучним дисциплинама и наукама у друштву може се поћи од критеријума односа делова и целине, односно од дијалектичке критике класичног функционализма у вези односа делова и целине. Наиме, Гоулднер сматра да улога свих делова у целини није једнака. И док неки делови у задовољавању својих потреба у потпуности зависе од целине (поседују низак степен аутономије), други делови могу да показују висок степен независности према глобалном систему, односно висок степен функционалне аутономије.⁴⁷ Према овом критеријуму, однос наука одбране према осталим војнонаучним дисциплинама и наукама у друштву може се дефинисати на следећи начин: 1) војнонаучне дисциплине које поседују низак степен аутономије у односу на целину система (инхерентне војнонаучне дисциплине) и 2) војнонаучне и остале научне дисциплине које поседују висок степен аутономије у односу на целину система (кохерентне војнонаучне и остале научне дисциплине) (шема 5).

⁴⁴ Пајевић, Д., Касагић, Љ., Шипка, П., Основи војне психологије, ЦВШ КоВ ЈНА, Војна академија Копнене војске, Београд, 1991, стр. 15.

⁴⁵ Савићевић, Д., Савремена схватања андрагогије, Институт за пердагогију и андрагогију, Филозофски факултет, Београд, 1991, стр. 204.

⁴⁶ Вишњић, Д., Марчек, Ј., Коваћ, М., оп. цит., стр. 82.

⁴⁷ Печујлић, М., Методологија друштвених наука, Савремена администрација, Београд, 1982, стр. 42.

шњи круг) тога система јесу – стратегија, оператика и тактика, а остале науке (војна социологија, војна историја, војна економија, итд.) на спољњем су кругу система“.⁴⁸

Када је реч о *војнотехничким наукама* та синтагма се све ређе користи у научним круговима у Војсци, а нарочито у протекле четири године. Акредитацијом Војне академије као високошколске установе и научноистраживачке организације у употребу су уведени нови називи студијских програма, као и подручја научноистраживачког рада, а то су: *војномашинско инжењерство*, *војноелектронско инжењерство* и *војнохемијско инжењерство*. На основу иностраних искустава ове области научноистраживачког рада могле би се свести под заједнички именитељ „*Одбрамбене технологије*“. Имајући у виду степен развијености ових научних дисциплина, у наредном периоду требало би размотрити могућност њиховог уврштавања у област интердисциплинарних студија, с тим да се задрже називи њихових образовних квалификација према њиховим стручним областима (војномашинско инжењерство, војноелектронско инжењерство и војнохемијско инжењерство).⁴⁹ Ове војнонаучне дисциплине имају инхерентну позицију у односу на науку одбране.

Област *војномедицинских наука*, такође, има статус инхерентних наука према наукама одбране. И оне су везане за војне науке искључиво преко објекта и предмета истраживања (одбрамбена делатност), а у свему другом се ослањају на своју матичну науку – медицинске науке. То су, пре свега, медицина ратних повреда и политрауматизма, медицина ванредних догађаја, медицина адаптације на екстремне услове, војнопревентивна медицина и медицина збрињавања од дејства НХБ оружја.

Акредитацијом студијског програма „Менаџмент у одбрани“ на свим нивоима и формирањем бројних научних дисциплина у оквиру научне области „*Менаџмент и бизнис*“ (Основе менаџмента, Стратегијски менаџмент, Менаџмент људских ресурса, Оперативни менаџмент, Пројектни менаџмент, Финансијски менаџмент) појавила се потреба да се и оне укључе у васпитно-образовни процес у Војној академији. У истраживачком смислу ове научне дисциплине ће се везивати искључиво за предмет истраживања, па ће имати кохерентну позицију у односу на науку одбране, односно „слабије“ везе са њима.

Науке безбедности остварују значајну везу са наукама одбране првенствено због сродности подручја истраживања – безбедност и одбрана. То су, пре свега, Безбедносни менаџмент, Кризни менаџмент, Цивилна заштита, Тероризам и организовани криминал и Цивилно-војни односи. Ове науке и научне дисциплине имају кохерентну позицију у односу на науку одбране.

⁴⁸ Вучинић, М., О систему војне науке, Војна наука, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 230–231.

⁴⁹ Наставно-научно веће Војне академије на својој 80. седници, одржаној 11. септембра 2009. године, на основу извештаја комисије донело је Одлуку о усвајању предлога о дефинисању научних области, ужих научних области и предмета у оквиру њих. Сходно томе, у оквиру техничко-технолошког поља дефинисане су следеће научне и уже научне области: 1) *војномашинско инжењерство* (методе пројектовања техничких система; балистика; механика наоружања; инжењерство одржавања; оптика и оптоелектроника и ваздухопловно машинство); 2) *војноелектронско инжењерство* (ракетни системи и системи управљања ватром; технологија одржавања ракетних система; радарска техника; технологија одржавања радарских система; телекомуникације; војни телекомуникациони системи; телекомуникационо и информатичко обезбеђење; сигнали и системи; електронска и противелектронска дејства); 3) *војнохемијско инжењерство* (експлозивни процеси и експлозивне материје; конструкција убојних средстава; технологија одржавања и складиштења убојних средстава; погонска средства и корозија и заштита материјала; токсиколошка хемија и токсикологија; НХБ оружје; заштита од НХБ оружја).

Такође, значајан однос са наукама одбране остварују неке *организационе науке*, као што су: Основе организације, Пројектовање организације, Организационо понашање, Теорија одлучивања и Информациони системи за подршку одлучивању. Ови предмети су постали саставни делови курикулума студијских програма на основним, мастер и докторским академским студијама и користећи предмет истраживања наука одбране могу значајно унапредити развој својих научних дисциплина и науке у целини.

Закључак

Науке одбране су научни систем који спада у групу интердисциплинарних научних области или ИМТ студија и обухвата следеће науке: *војну стратегију, оперативну тактику, логистику у одбрани, војни менаџмент и методологију наука одбране*. Овде је реч о наукама и научним дисциплинама које се изучавају и развијају само у војним високошколским установама и војним научноистраживачким организацијама. Све остале војнонаучне дисциплине само су делови матичних наука које са наукама одбране имају заједнички само објекат истраживања: војну или одбрамбена делатност.

Према овом критеријуму, однос наука одбране према осталим војнонаучним дисциплинама и наукама у друштву може се дефинисати на следећи начин: 1) војнонаучне дисциплине које поседују низак степен аутономије у односу на целину система (инхерентне војнонаучне дисциплине) и 2) војнонаучне и остале научне дисциплине које поседују висок степен аутономије у односу на целину система (кохерентне војнонаучне и остале научне дисциплине).

Међу *инхерентне науке и научне дисциплине* спадају војнонаучне дисциплине, које су у свом називу у протеклих четрдесет година задржале префикс „војни“, а припадају својим матичним научним системима, а то су: војна социологија (социологија), војно право/право одбране (право), војна андрагогија (андрагогија), војна психологија (психологија), војна етика (филозофија), војна економија (экономија), војна географија (географија) и војна топографија (геодезија). У ову групу војнонаучних дисциплина спадају још и војномашинско инжењерство (машинско инжењерство), војноелектронско инжењерство (електронско и рачунарско инжењерство) и војнохемијско инжењерство (технологије). Ове области научноистраживачког рада могле би се свести под заједнички именитељ „Одбрамбене технологије“. Област војномедицинских наука има статус инхерентних наука према наукама одбране. То су, пре свега, медицина ратних повреда и политрауматизма, медицина ванредних догађаја, медицина адаптације на екстремне услове, војнопревентивна медицина и медицина збрињавања од дејства НХБ оружја.

Област *кохерентних наука и научних дисциплина* са наукама одбране чине првенствено научне дисциплине научне области „Менаџмент и бизнис“ (Основе менаџмента, Стратегијски менаџмент, Менаџмент људских ресурса, Оперативни менаџмент, Пројектни менаџмент и Финансијски менаџмент), затим, науке и научне дисциплине наука безбедности (Безбедности менаџмент, Кризни менаџмент, Цивилна заштита, Тероризам и организовани криминал и Цивилно-војни односи) и, на крају, науке и научне дисциплине организационих наука (Основе организације, Пројектовање организације, Организационо понашање, Теорија одлучивања и Информациони системи за подршку одлучивању).

Литература

1. Вишњић, Д., Марчек, Ј., Ковач, М.: Појам система војних наука, *Војно дело*, бр. 6, 1997, стр. 33–45.
2. *Војна наука*, Војноиздавачки завод, Београд, 1971.
3. Војна наука и војна доктрина, *Зборник радова са Симпозијума о војној науци, одржаног 25–26. јуна 1997. године*, Сектор за школство, обуку, научну и издавачку делатност, Генералштаб Војске Југославије, Институт ратне вештине, Београд, 1998.
4. Марковић, М.: *Филозофски основи науке*, САНУ, Београд, 1981.
5. Марчек, Ј., Ковач, М.: Научна утемељеност система војних наука, *Војно дело*, бр. 1, 1997, стр. 121–148.
6. Марчек, Ј., Килибарда, З.: *Образовне потребе официра Војске Србије за меџаџмент у систему одбране*, Научно-стручн скуп са међународним учешћем „Потребна знања официра Војске Србије 2010–2020“, Војна академија, Институт за стратегијска истраживања, Београд, 2011.
7. Научна изграђеност и чиниоци војне стратегије, *Зборник радова са Симпозијума о војној науци, одржаног 27–28. јуна 2001. године*, Институт ратне вештине, Београд, 2001,
8. Пајевић, Д., Касагић, Љ., Шипка, П.: *Основи војне психологије*, ЦВШ КоВ ЈНА, Војна академија Копнене војске, Београд, 1991.
9. Печујлић, М.: *Методологија друштвених наука*, Савремена администрација, Београд, 1982.
10. Печујлић, М., Милић, В., *Методологија друштвених наука*, *Службени лист СФРЈ*, Београд, 1991,
11. Правилником о листи стручних, академских и научних назива (*Сл. гласник РС*, бр. 30/2007, 112/2008, 72/2009 и 81/2010).
12. Савићевић, Д.: *Савремена схватања андрагогије*, Институт за пердагогију и андрагогију, Филозофски факултет, Београд, 1991.
13. Шуљагић, Р., *Теорија ратне вештине – научна изграђеност теорије југословенске ратне вештине*, Универзитет одбране, Београд, 1993.